

Ανεφοδιασμός και Υποστήριξη: Ο ρόλος της επιμελητείας κατά τη διάρκεια του πολέμου
Εορτασμός επετείου 28^{ης} Οκτωβρίου – 26/10/2022

Αξιότιμε κ. Πρύτανη, κκ. Αντιπρυτάνεις, κκ. Κοσμήτορες, κυρίες και κύριοι:

Η πρόσκληση του Πρύτανη να εκφωνήσω τον πανηγυρικό της ημέρας ειλικρινά με εξέπληξε. Προσπάθησα να βρω έναν εύσχημο τρόπο για να τον πείσω πως δεν είμαι ο κατάλληλος για την περίπτωση, αλλά όπως βλέπετε απέτυχα... Ελπίζω τουλάχιστον να μη σας ταλαιπωρήσω πολύ...

Ο εορτασμός της 28^{ης} Οκτωβρίου είναι άλλη μια απόδειξη(;) της ελληνικής ιδιαιτερότητας: δεν εορτάζεται το τέλος του πολέμου και η απελευθέρωση της χώρας, αλλά αντίθετα, η είσοδος της χώρας στον πόλεμο. Γιατί η Ελλάδα γιορτάζει την αρχή του; Το θέμα είναι λίγο πολύπλοκο και έχει να κάνει με ιστορικά γεγονότα. Σύμφωνα με ιστορικούς, ο εορτασμός της νίκης κατά των Ιταλών, ξεκίνησε από την επόμενη χρονιά κιάλας, το 1941, και μάλιστα μπροστά στα μάτια των Γερμανών. Η νίκη επί των Ιταλών εξύψωσε το φρόνημα του ελληνικού λαού και υπήρξε μια στιγμή ενότητας, ύστερα από τα δύσκολα χρόνια της μικρασιατικής καταστροφής. Κι αυτό συνέβη, ακόμα κι αν επισκιάστηκε από την γερμανική κατοχή, η οποία ακολούθησε.

Το τέλος της κατοχής, βρήκε τους Έλληνες να πανηγυρίζουν στους δρόμους. Αλλά αυτή η χαρά δεν κράτησε για πολύ. Γιατί ακολούθησε ο Εμφύλιος Πόλεμος, μέχρι το 1949. Με άλλα λόγια, η απελευθέρωση από τους Γερμανούς δεν σήμανε και το τέλος του πολέμου για την Ελλάδα. Να γιατί προτιμήθηκε ο εορτασμός της έναρξης του πολέμου, αντί για τη λήξη του.

Για πρώτη φορά η επέτειος γιορτάστηκε επίσημα στις 28 Οκτωβρίου 1944 με παρέλαση ενώπιον του πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου. Το 1952, η Εκκλησία της Ελλάδος αποφάσισε, η γιορτή της Αγίας Σκέπης από την 1η Οκτωβρίου να μεταφερθεί στις 28 Οκτωβρίου, με το αιτιολογικό ότι η Παναγία βοήθησε τον Ελληνικό Στρατό στον πόλεμο της Αλβανίας.

Τι το ιδιαίτερο έχει αυτή η ημέρα όμως; Έχει να κάνει σίγουρα με την χωρίς περιστροφές άμεση αρνητική απάντηση που έδωσε ο Ιωάννης Μεταξάς στον Ιταλό πρέσβη Emanuele Grazzi όταν του ζήτησε να "επιτρέψει" τη διέλευση Ιταλικών στρατευμάτων και την κατάληψη στρατηγικής σημασίας θέσεων της ελληνικής επικράτειας. Το "Mais, alors, c' est la guerre" που απάντησε ο Μεταξάς έγινε σχεδόν άμεσα το περίφημο "Όχι" που από πρωτοσέλιδο των εφημερίδων έγινε σύνθημα στο στόμα όλων των Ελλήνων. Οι πρώτοι που κλήθηκαν να υλοποιήσουν την άρνηση παράδοσης στις Ιταλικές δυνάμεις ήταν οι δυνάμεις που είχαν ως καθήκον και χρέος να υπερασπιστούν την Ελληνοαλβανική μεθόριο. Οι άνδρες της VIII Μεραρχίας με επικεφαλής τον Υποστράτηγο Χαράλαμπο Κατσιμήτρο κατάφεραν να υπερασπιστούν επιτυχώς τη γραμμή άμυνας Ελαίας – Καλαμά και να καθηλώσουν στο Καλπάκι τις σαφώς ισχυρότερες ιταλικές δυνάμεις, που επιχειρούσαν να διεισδύσουν στα ηπειρωτικά εδάφη (ο ήρωας της Αλβανίας χαρακτηρίστηκε γρήγορα "προδότης" καθώς συμμετείχε στην κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου ως Υπουργός Εργασίας και προσωρινά

Γεωργίας από 16 Απριλίου 1941 μέχρι 16 Μαΐου του ίδιου έτους κατόπιν αίτησής του περιοριζόμενος μόνο στα καθήκοντα υπουργού Γεωργίας, υποβάλλοντας παραίτηση στις 20 Σεπτεμβρίου του 1941 υπέβαλε την παραίτησή του, που έγινε αμέσως αποδεκτή. Καταδικάστηκε στις 31 Μαΐου 1945 σε κάθειρξη 5,5 ετών "δια διευκολύνσεις" που παρείχε στις δυνάμεις Κατοχής και αποπέμφθηκε από το στράτευμα με το βαθμό του Αντιστράτηγου. Όμως στις 5 Οκτωβρίου του 1949 με διάταγμα του Βασιλιά Παύλου χαρίστηκε το υπόλοιπο της ποινής του και το 1953 αποκαταστάθηκε αναδρομικά με επαναφορά του βαθμού, του Αντιστρατήγου εν αποστρατεία και όλων των παρασήμων του). Οι άνδρες του Αποσπάσματος Πίνδου υπό τις διαταγές του Συνταγματάρχη Κωνσταντίνου Δαβάκη (τμήμα της Ι Μεραρχίας με επικεφαλής τον Αντιστράτηγο Βασίλειο Βραχνό) υπερασπίστηκαν με επιτυχία τον Τομέα της Πίνδου και κατάφεραν σε διάστημα λίγων ημερών να ανακτήσουν όλα τα εδάφη που είχαν καταλάβει προσωρινά οι Ιταλοί και να προελαύσουν στα εδάφη της Βορείου Ηπείρου. Ο ηρωικός Συνταγματάρχης, τραυματίστηκε στο στήθος στις 3 Νοεμβρίου 1940 και αναγκάστηκε να αποχωρήσει από το μέτωπο. Τραγικό το τέλος του, καθώς το πλοίο Cita di Genova που τον μετέφερε στην Ιταλία ως αιχμάλωτο σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, torπιλίστηκε από συμμαχικό υποβρύχιο και βυθίστηκε στα ανοιχτά των νότιων αλβανικών ακτών, με αποτέλεσμα οι επιβαίνοντες να πνιγούν στα νερά της Αδριατικής. (Ιανουάριος 1943). Το πτώμα του Δαβάκη περισυλλέγη, αναγνωρίστηκε και ετάφη στον Αυλώνα. Μεταπολεμικά τα οστά του διακομίστηκαν και ενταφιάστηκαν στην Αθήνα).

Μία πολύ συνοπτική αναφορά στο τι είχε προηγηθεί και στην προετοιμασία της Ελλάδας για τον πόλεμο. Τον Απρίλιο του 1936 ο βασιλιάς Γεώργιος διόρισε τον Ιωάννη Μεταξά πρωθυπουργό. Παρά την έλλειψη της δεδηλωμένης, η κυβέρνηση πήρε ψήφο εμπιστοσύνης στις 27 Απριλίου. Στις 4 Αυγούστου 1936 επιβάλλεται από το Μεταξά δικτατορία. Εφαρμόζεται ένα καθεστώς που σε πολλά έμοιαζε με τα αντίστοιχα της Γερμανίας και της Ιταλίας. Ακόμη και ο χαιρετισμός ήταν κοινός (ο καταδικασθείς από όλη την ανθρωπότητα γνωστός ως ναζιστικός χαιρετισμός). Δυστυχώς, το χαιρετισμό Μεταξά επικαλείται αυτές τις ημέρες δικηγόρος μέσα σε δικαστική αίθουσα σε μια προσπάθεια αιτιολόγησης των απαράδεκτων κινήσεών του. Το καθεστώς Μεταξά, τοποθέτησε αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού την 1^η Αυγούστου 1936 τον Αντιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο που με στόχο τον απόλυτο έλεγχο του στρατεύματος ενόψει του επικείμενου πραξικοπήματος. Ο Παπάγος συνέβαλε στην αναδιοργάνωση και τον επανεξοπλισμό του στρατού, καθώς ο επερχόμενος πόλεμος ήταν σχεδόν βέβαιος. Μην ξεχνάμε, ότι η Μικρασιατική καταστροφή με τις βαρύτατες συνέπειες για το λαό αλλά και το στρατό ήταν πολύ πρόσφατη. Ο ελληνικός στρατός βρέθηκε να έχει πολύ μεγάλες απώλειες οπλικών συστημάτων, ανταλλακτικών και ζωικού κεφαλαίου που ήταν απαραίτητο για τη μεταφορά εφοδίων σε δύσβατες περιοχές. Το βάρος της διαμόρφωσης του αμυντικού σχεδιασμού είχε πέσει κυρίως στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο με την κατασκευή της λεγόμενης γραμμής Μεταξά με μια σειρά οχυρών που έλεγχαν τις διαβάσεις από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Η μάχη των οχυρών ήταν άλλη μια σημαντική σελίδα δόξας για την περίοδο της εμπλοκής της χώρας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην ελληνοαλβανική μεθόριο, λόγω έλλειψης πόρων υιοθετήθηκε μια πιο υποχωρητική στρατηγική (φυσική οχυρή γραμμή

Άραχθος – Μέτσοβο – Αλιάκμονας – Βέρμιο), που άφηνε στην ουσία απροστάτευτο το μεγαλύτερο μέρος της Ηπείρου. Το σχέδιο αναθεωρήθηκε μετά από εισηγήσεις στρατιωτικών (ο Κατσιμήτρος ένας από αυτούς) επειδή τα Ιωάννινα έμεναν απροστάτευτα, κι επιλέχθηκε η γραμμή άμυνας να στηθεί στην οροσειρά της Πίνδου και πιο συγκεκριμένα κατά μήκος των θέσεων Ελαία – Γκραμπάλα – Σμόλικας – Κάντσικο – Καστάνιανη – Οξυά. Είχε προηγηθεί η εισβολή της Ιταλίας στην Αλβανία στις 7 Απριλίου του 1939. Η VIII Μεραρχία (Κατσιμήτρος) ανέλαβε σε συνεργασία με κατοίκους της περιοχής τη διαμόρφωση οχυρωματικών θέσεων, τη διάνοιξη καταφυγίων, την εγκατάσταση θέσεων πυροβολικού και γενικά την προετοιμασία για το επερχόμενο. Ο Δαβάκης από την πλευρά του ανακλήθηκε από την εφεδρεία τον Αύγουστο του 1940 (μετά τον τορπιλισμό του εύδρομου Έλλη στην Τήνο) και ανέλαβε τη διοίκηση του αποσπάσματος Πίνδου. Ούτε ο χρόνος ούτε οι πόροι επαρκούσαν για προετοιμασία αντίστοιχη με αυτήν της VIII Μεραρχίας.

Με την έναρξη του πολέμου, κηρύχθηκε επιστράτευση. Χιλιάδες έφεδροι (αρκετοί επώνυμοι μεταξύ αυτών) έπρεπε να βρεθούν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα στην ελληνοαλβανική μεθόριο για να υποστηρίξουν τις δυνάμεις που από την πρώτη στιγμή ανέλαβαν να αναχαιτίσουν τις ιταλικές επιθέσεις. Για να βρεθούν οι επίστρατοι στο μέτωπο έπρεπε να πρώτα απ’ όλα να λάβουν τα απαραίτητα για να γίνουν από πολίτες στρατιώτες: ρουχισμό και οπλισμό. Αρμόδια Υπηρεσία; Η Επιμελητεία.

Επιμελητεία

Μιας και το βασικό θέμα της ομιλίας είναι η υποστήριξη και η επιμελητεία, ας θυμηθούμε τι είναι η επιμελητεία. Ο όρος επιμελητεία, αφορά τη διοικητική μέριμνα για τον εφοδιασμό του στρατού με ρουχισμό, τρόφιμα και πολεμοφόδια. Στην επιμελητεία θα πρέπει να συμπεριληφθεί και ο τομέας των μεταφορών (οχήματα, καύσιμα) για να μπορέσει να υλοποιηθεί το σχέδιο των επιχειρήσεων. Ο τομέας της επιμελητείας ουσιαστικά αφορά το σύνολο της υποστήριξης των επιχειρήσεων. Με τη σημερινή διάρθρωση του στρατού, η επιμελητεία είναι αρμοδιότητα του Σώματος Υλικού Πολέμου και του Σώματος Εφοδιασμού – Μεταφορών. Με τη διάρθρωση του στρατού το 1940, υπήρχε η Διεύθυνση Επιμελητείας και η Εφορεία Υλικού Πολέμου.

Οπλισμός

Για να μπορέσει να διεξαχθεί η όποια πολεμική επιχείρηση, απαραίτητο στοιχείο πέραν του προσωπικού είναι ο εξοπλισμός. Μία βασική δραστηριότητα της αναδιοργάνωσης του στρατεύματος ήταν και η προμήθεια του απαραίτητου υλικού. Ο όρος υλικό είναι πολύ γενικός και περιλαμβάνει διάφορους τομείς σύμφωνα με τη σημερινή διαμόρφωση των Ενόπλων Δυνάμεων. Θέματα που αφορούν το Σώμα Υλικού Πολέμου (όπλα, πυρομαχικά, ρουχισμός, ανταλλακτικά), το Σώμα Εφοδιασμού Μεταφορών (τρόφιμα, καύσιμα, μεταφορές) ήταν θέμα των αντίστοιχων Εφορειών του στρατού. Ο οπλισμός περιελάμβανε τόσο τον οπλισμό του Πεζικού (τυφέκια, περίστροφα, πολυβόλα, όλμους, αντιαρματικά), και τον οπλισμό του Πυροβολικού (ορειβατικό, πεδινό, αντιαεροπορικό). Ο οπλισμός του Πεζικού απαιτούσε το

μεγαλύτερο αριθμό διαθέσιμων τυφεκίων. Ένα βασικό πρόβλημα της εποχής ήταν το διαφορετικό διαμέτρημα των όπλων που απαιτούσε διαφορετικά φυσίγγια. Τα βασικά τυφέκια ήταν τα Mannlicher των 6,5 mm και των 8 mm, Mauser των 7,65 mm και 7,92 mm, Leber των 8 mm και τα παλαιότερα Gras των 11 mm. Τα πιστόλια των αξιωματικών περιλάμβαναν Browning των 10,2 mm, Nagant των 7,62 mm και Colt των 11,5 mm. Τα διαθέσιμα πολυβόλα ήταν Hotchkiss των 6,5, 7,92 και 13,2 mm, St Etienne των 8 mm, Schwartzlose των 6,5 mm, Maxim των 7,92 mm, Thompson των 11 mm και Vickers των 7,7 mm. Οι διαθέσιμοι όλμοι ήταν Bradt των 81 mm.

Το πυροβολικό περιλάμβανε μονάδες πεδινού πυροβολικού με όπλα μεγαλύτερου διαμετρήματος και βεληνεκούς, μονάδες ορειβατικού πυροβολικού με μεγαλύτερη ευελιξία μεταφοράς αλλά και μικρότερου βεληνεκούς, καθώς και μονάδες αντιαεροπορικού πυροβολικού. Το πεδινό πυροβολικό περιλάμβανε κυρίως δισκελή πυροβόλα Schneider των 85, 105 και 155 mm, πυροβόλα Skoda των 150 mm, και μικρό αριθμό πυροβόλων de Brange των 120 mm, Krupp των 105 mm και οβιδοβόλων των 6". Το ορειβατικό πυροβολικό περιλάμβανε πυροβόλα Schneider 75 mm και 105 mm, Skoda 75 mm και 105 mm και Schneider – Δαγκλή 75 mm. Τα πιο πρόσφατα αποκτήματα αποτελούσαν τα όπλα του αντιαεροπορικού πυροβολικού που περιλάμβαναν πυροβόλα Bofors των 80 mm, πυροβόλα Krupp των 8 mm και πυροβόλα Rheinmetall των 37 και 20 mm.

Πυρομαχικά

Πέραν του οπλισμού, απαραίτητο στοιχείο ήταν και τα σχετικά πυρομαχικά. Ο κύριος προμηθευτής πυρομαχικών στην Ελλάδα στην περίοδο του Μεσοπολέμου ήταν η Γερμανία. Οι συμφωνίες με την Γερμανία είχαν συνομολογηθεί πάνω στο σύστημα clearing, το οποίο έδινε τη δυνατότητα στις χώρες να πραγματοποιούν εμπορικές συναλλαγές, συμψηφίζοντας την αξία των εξαγόμενων προϊόντων τους με την αντίστοιχη των εισαγόμενων, αποφεύγοντας με αυτόν τον τρόπο τη χρήση ρευστού χρήματος. Η Ελλάδα λόγω της εξαγωγής προϊόντων, ιδίως καπνού, είχε αποκτήσει μεγάλο ενεργητικό υπόλοιπο στις συναλλαγές με την Γερμανία. Όμως, δεν είχε τη δυνατότητα να απορροφήσει βιομηχανικά αγαθά, συνεπώς η αγορά εξοπλισμών αποτελούσε μονόδρομο για την κάλυψη του πλεονάσματος που είχε δημιουργηθεί. Το 1939, όταν η γερμανική αγορά έμοιαζε να κλείνει για τον ελληνικό στρατό, λόγω υποψιών ότι μέρος των πυρομαχικών κατευθυνόταν προς χώρες εχθρούς της Γερμανίας, η Ελλάδα στράφηκε προς τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία. Τα προηγούμενα χρόνια οι δύο χώρες δεν είχαν βοηθήσει την Ελλάδα να αγοράσει υλικό από αυτές, καθώς δεν είχαν επιδείξει διάθεση να προχωρήσουν σε κάποια οικονομική συμφωνία. Όμως, το ξέσπασμα του πολέμου ανάγκασε τις δύο δυνάμεις να κάνουν υποχωρήσεις σε χώρες, οι οποίες με βάση τον σχεδιασμό τους θα αποτελούσαν μέλη του συμμαχικού στρατοπέδου. Το ΓΕΣ κατήρτισε έναν λεπτομερέστατο πίνακα με τα υλικά, που ζητούσε να προμηθευτεί από την Γαλλία και την Αγγλία. Οι παραγγελίες εκτελέστηκαν εν μέρει, κυρίως λόγω της εμπλοκής των προμηθευτών στον πόλεμο. Αίτημα προς την πλευρά των ΗΠΑ για προμήθεια πολεμικού υλικού (και αεροσκαφών) δεν έγινε αποδεκτό λόγω της

αμφιβολίας ως προς τις διαβεβαιώσεις του Μεταξά, ότι η χώρα του θα αντιστεκόταν μέχρι τέλους έναντι των δυνάμεων του Άξονα.

Πέραν των εισαγωγών υπήρχε και εγχώρια βιομηχανία πυρομαχικών. Η κυβέρνηση συνεργάστηκε στενά με την σημαντικότερη πολεμική βιομηχανία της Ελλάδας, την Εταιρεία Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου (ΕΕΠΚ) του Πρόδρομου Μποδοσάκη Αθανασιάδη. Η ιστορία της Εταιρίας Ελληνικού Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου αρχίζει ήδη από το 1908, όταν η μικρή εταιρία όπλων και φυσιγγίων των Αδελφών Μαλτσιωνίτη συγχωνεύθηκε με το Ελληνικό Πυριτιδοποιείο Χημικών και Βιομηχανικών Προϊόντων. Η εταιρία πέρασε στα χέρια του Πρόδρομου Αθανασιάδη Μποδοσάκη το 1934. Η ΕΕΠΚ είχε πολύ καλές σχέσεις με την γερμανική εταιρεία Rheinmetall – Borsig, από την οποία προμηθεύτηκε τεχνογνωσία και εξοπλισμό με σκοπό να εκσυγχρονιστεί και να είναι σε θέση να παραγάγει πυρομαχικά πεζικού και πυροβολικού με γοργούς ρυθμούς. Η πρώτη περίοδος λειτουργίας της μέχρι την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, υπήρξε κερδοφόρα, δεδομένου ότι όλες οι ευρωπαϊκές χώρες είχαν αρχίσει τις πολεμικές προετοιμασίες, και η ζήτηση για πολεμικό υλικό ήταν ιδιαίτερα αυξημένη. Πολύ σημαντικές εξαγωγές πραγματοποιήθηκαν με αποδέκτη τη νόμιμη Κυβέρνηση της Ισπανίας, που είχε εμπλακεί σε εμφύλιο πόλεμο. Παρά την περιορισμένη διάθεση πυρομαχικών στον ελληνικό στρατό, η εταιρία συνέχισε την παραγωγή με εντατικούς ρυθμούς και κατά την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, η ΕΕΠΚ είχε πλήρη απόδοση σε φυσιγγία πεζικού και μικρή απόδοση σε πυρομαχικά πυροβολικού, με τη δυνατότητα κατασκευής σχεδόν όλων των ειδών και στοιχείων πυρομαχικών του ελληνικού στρατού. Ο ίδιος ο Μεταξάς είχε ζητήσει από το Μποδοσάκη την αποθεματοποίηση πυρομαχικών, κάτι που η ΕΕΠΚ μπόρεσε να κάνει χάρει στα έσοδα από τις πωλήσεις πυρομαχικών κυρίως στην Ισπανία. Ο Παπάγος δεν ήταν σύμφωνος με την άποψη του Μεταξά και επιδίωκε την κρατικοποίηση της εταιρίας. Φρόντισε μάλιστα να κινηθεί απολύτως γραφειοκρατικά ακόμη και εν καιρώ πολέμου επιμένοντας στη διεξαγωγή διαγωνισμού με βάση τον κανονισμό περί κρατικών προμηθειών. Άραγε, λειτουργούσε και σε αυτές τις δύσκολες ώρες το Ελεγκτικό Συνέδριο; Ίσως... Με όλα αυτά, η επάρκεια της χώρας σε πρώτες ύλες, χωρίς εφοδιασμό από το εξωτερικό, έφθανε τους τρεις μήνες, παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης να αποκτήσει μεγάλα αποθέματα πρώτων υλών. Το σίγουρο είναι ότι χρησιμοποιήθηκε και η εγχώρια μεταλλευτική βιομηχανία για την παραγωγή καλύκων επιθυμητού διαμετρήματος από τα προς απόσυρση πυρομαχικά που υπήρχαν στις αποθήκες του Στρατού. Στις αρχές του 1941, όταν πλέον η γερμανική εισβολή ήταν προ των θυρών, ο Μποδοσάκης ζητούσε επίμονα από την Κυβέρνηση να φυγαδεύσει τον εξοπλισμό της ΕΕΠΚ στη Μέση Ανατολή, προκειμένου να μην πέσει στα χέρια των Γερμανών. Η έγκριση δόθηκε όταν πια ήταν πολύ αργά... Οι κατακτητές, με την άφιξή τους στην Ελλάδα, έσπευσαν να απογυμνώσουν το εργοστάσιο και να μεταφέρουν τα πάντα στη Γερμανία...

Μεταφορές

Στον τομέα των μεταφορών, ο κύριος τρόπος μεταφοράς προσωπικού και υλικών ήταν μέσω του σιδηροδρόμου. Το πρόβλημα με την περιοχή της Ηπείρου ήταν ότι δεν διέθετε (και δε

διαθέτει...) σιδηροδρομικό δίκτυο. Οι πλησιέστεροι σιδηροδρομικοί σταθμοί βρίσκονται στην Καλαμπάκα, στην Κοζάνη και τη Φλώρινα. Από τα σημεία αυτά η μεταφορά έπρεπε να γίνει οδικώς. Στο διάστημα 1936 – 1940 ο ελληνικός στρατός προμηθεύτηκε 156 ρυμουλκά αυτοκίνητα, 44 αυτοκίνητα Daimler για το μηχανοκίνητο σύνταγμα ιππικού, 44 αμάξια αναγνώρισης πυροβολικού, 126 τρίκυκλα και 42 δίκυκλα αυτοκίνητα πυροβολικού, και 2 αυτοκίνητα συνεργεία, έκαστο από δύο οχήματα. Επιπλέον, διπλασίασε τον αριθμό των φορτηγών αυτοκινήτων με την προμήθεια 200 φορτηγών Bedford των 2 τόνων, 50 Renault των 3½ τόνων και 75 των 2½ τόνων, εκ των οποίων τα 50 ήταν τύπου Opel και τα 25 τύπου Chevrolet. Όμως, οι προμήθειες των παραπάνω υλικών κάλυψαν μονάχα ένα μικρό μέρος των αναγκών σε αυτοκίνητα, καθώς αυτές ήταν πολλαπλάσιες, και οι ελλείψεις φάνηκαν αργότερα, κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων. Οι εκτιμήσεις ανέρχονταν σε 7.000 οχήματα, εκ των οποίων ήταν διαθέσιμα λιγότερα από 1.000. Ένα μικρό μέρος από αυτά τα οχήματα είχαν διασκευαστεί για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του Υγειονομικού. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με την επιστράτευση οχημάτων ιδιωτών. Το πρόβλημα που δε μπορούσε να λυθεί άμεσα ήταν το οδικό δίκτυο. Η μόνη αμαξιτή οδός που μπορούσε να εξυπηρετήσει σιδηροδρομικό σταθμό ήταν η οδός Καλαμπάκας – Ιωαννίνων μέσω της ορεινής διάβασης του Μετσόβου. Η άλλη κύρια αμαξιτή οδός που μπορούσε να φτάσει μέχρι τα Ιωάννινα ήταν μέσω Αγρινίου και Άρτας. Από ένα σημείο και μετά, ο μόνος τρόπος μεταφοράς των απαραίτητων εφοδίων ήταν με ζώα και κυρίως με μουλάρια που είχαν πολύ σημαντική συνεισφορά στις επιχειρήσεις του μετώπου.

Καύσιμα

Ο τομέας των μεταφορών είτε μέσω σιδηροδρόμου, είτε μέσω οχημάτων απαιτούσε ανεφοδιασμό σε καύσιμα. Την εποχή του ελληνοϊταλικού πολέμου η Ελλάδα δεν είχε παραγωγή ούτε στερεών καυσίμων (σιδηρόδρομος) ούτε υγρών καυσίμων. Το απόθεμα στερεών καυσίμων επαρκούσε για 45 ημέρες. Η προμήθεια νέων φορτίων ήταν πολύ δύσκολη και τα πρώτα φορτία έφτασαν στην Ελλάδα στα τέλη Δεκεμβρίου του 1940. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με δέσμευση ποσοτήτων που προοριζόνταν είτε για το Ναυτικό είτε για τη βιομηχανία. Όσο διαρκούσαν οι επιχειρήσεις δεν παρατηρήθηκε πρόβλημα στη λειτουργία των σιδηροδρόμων λόγω έλλειψης καυσίμων. Στην περίπτωση των υγρών καυσίμων η Ελλάδα δεν διέθετε εγκατάσταση επεξεργασίας πετρελαιοειδών πλην της ΕΛΒΥΝ στην περιοχή του Μοσχάτου που είχε σα στόχο την παραγωγή λιπαντικών. Πιθανολογείται πως η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοπόταμου στις 25/11/1942 απέτρεψε τη μεταφορά πετρελαίου από τη Ρουμανία για διύλιση στις εγκαταστάσεις της ΕΛΒΥΝ. Τα καύσιμα που χρειαζόταν η χώρα εισάγονταν και αποθηκεύονταν κατά κύριο λόγο στις εγκαταστάσεις του Περάματος και της Θεσσαλονίκης με τη μορφή έτοιμων τελικών προϊόντων (βενζίνη, κηροζίνη, ντήζελ και μαζούτ). Υπήρχαν 2.000 τόνοι βενζίνης αποθηκευμένοι σε βαρέλια κατανεμημένοι κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής από Στυλίδα έως Αλεξανδρούπολη και στη Σκύδρα, ποσότητα που επαρκούσε για 13 περίπου ημέρες. Επίσης, προβλεπόταν η επίταξη των καυσίμων στις κυριότερες πόλεις της χώρας για την κάλυψη των πρώτων αναγκών, και η επίταξη και διασπορά των δεξαμενών καυσίμων Πειραιά και Θεσσαλονίκης. Τα αποτελέσματα των

επιτάξεων σε Πειραιά και Θεσσαλονίκη υπερέβησαν τις προβλέψεις και στις υπόλοιπες πόλεις τα αποτελέσματα ήταν πολύ ικανοποιητικά.

Επισιτισμός – Ζωοτροφές

Επόμενο σημαντικό θέμα, η κάλυψη των αναγκών σε τρόφιμα. Με βάση το σχεδιασμό των επιχειρήσεων απαιτείτο απόθεμα τροφίμων για 60 ημέρες. Τα διαθέσιμα τρόφιμα σε διασπορά (τσάι, ζάχαρη, ρύζι, όσπρια, παστά ψάρια, κονσέρβες, διπυρίτης (γαλέτες) επαρκούσαν για 15 – 17 ημέρες. Τα υπόλοιπα αναγκαστικά επιτάχθηκαν καθώς δεν υπήρχε δυνατότητα να βρεθούν με άλλον τρόπο. Πρόβλημα διαθεσιμότητας υπήρχε και με τις ζωοτροφές. Το απόθεμα (κριθάρι και βρώμη) επαρκούσε για 30 ημέρες έναντι 60 ημερών βάσει του σχεδιασμού. Και σε αυτήν την περίπτωση το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με επιτάξεις, αλλά και με προσφορά από τους κατοίκους της Ηπείρου.

Ρουχισμός

Εδώ είναι ένας τομέας που η αναδιάρθρωση του στρατεύματος είχε φέρει αίσιο αποτέλεσμα. Το 1936 τα αποθέματα του υλικού ήταν ελάχιστα και σε περίπτωση επιστράτευσης ο ελληνικός στρατός δεν θα μπορούσε να παρέχει πλήρη ιματισμό ούτε για το ήμισυ των ανδρών του. Στον τομέα του υλικού επιμελητείας σημαντικός ήταν ο ρόλος, που διαδραμάτισε η εγχώρια βιομηχανία με επιχειρήσεις, όπως η Ελληνική Εριουργία και η βιομηχανία Εμαγιέ του Αθ. Κώνστα, οι οποίες εφοδίασαν τον ελληνικό στρατό με υλικό ρουχισμού, κουβέρτες, άρβυλα, παπούρια, κ.ό.κ. Τον Ιανουάριο 1940 το μεγαλύτερο μέρος του υλικού επιστράτευσης είχε συμπληρωθεί, ενώ τον Οκτώβριο 1940 υπήρχαν συνολικά 435.000 πλήρεις συλλογές ιματισμού. Το πρόβλημα της έλλειψης κολοβίων (τα πουλόβερ του στρατού) και γαντιών αντιμετωπίστηκαν σχετικά γρήγορα από την προσφορά των γυναικών στα μετόπισθεν που άρχισαν να πλέκουν μαζικά για να ετοιμάσουν τον απαραίτητο ζεστό ρουχισμό για τους στρατιώτες που βρίσκονταν στο μέτωπο.

Μεταφορά Στρατού – Υλικών στο Μέτωπο

Μία πολύ σημαντική παράμετρος για την επιτυχή έκβαση του πολέμου τις πρώτες κρίσιμες ημέρες ήταν η όσο το δυνατόν γρηγορότερη ανασυγκρότηση των δυνάμεων με τη μεταφορά στρατευμάτων και εφοδίων στη γραμμή του μετώπου. Έπρεπε να μεταφερθούν χιλιάδες στρατιώτες και χιλιάδες τόνοι εφοδίων μέσα σε λίγες ημέρες. Έπρεπε να επιλεγούν τα σωστά πυρομαχικά ανάλογα με τον τελικό προορισμό. Έπρεπε να γίνουν αλλαγές στις συσκευασίες από τα φορτηγά προς τα ζώα ή προς τους στρατιώτες που θα τα φορτώνονταν στους ώμους τους. Τα βλήματα πυροβολικού έπρεπε να συσκευαστούν μαζί με τα γεμίσματα για να είναι άμεσα έτοιμα για χρήση. Τα καύσιμα έπρεπε να μεταφερθούν από τα βαρέλια σε κάνιστρα για να μπορούν να μεταφερθούν σε μικρότερους σταθμούς ανεφοδιασμού. Επρόκειτο για ένα πρόβλημα που με τα σύγχρονα δεδομένα θα το χαρακτηρίζαμε ως πρόγραμμα διαχείρισης έργου σε συνδυασμό με επιχείρηση εφοδιαστικής αλυσίδας. Σιδηρόδρομοι αρχικά, οχήματα στη συνέχεια, και τέλος, ατελείωτες πορείες χιλιομέτρων μέσα στη νύχτα. Όπως αναφέρθηκε, το οδικό δίκτυο ήταν ανεπαρκές και ταυτόχρονα έπρεπε να αποφευχθούν οι κινήσεις πομπών

κατά τη διάρκεια της ημέρας επειδή θα μπορούσαν να αποτελέσουν εύκολο στόχο για την Ιταλική αεροπορία. Οι στρατιώτες περπάτησαν πολύ για να μπορέσουν να φτάσουν μέχρι τις μονάδες τους. Η μεταφορά των υλικών ήταν το άλλο κρίσιμο θέμα που έπρεπε να επιλυθεί. Τα δύσβατα εδάφη της Ηπείρου που στάθηκαν σύμμαχος του ελληνικού στρατού καθυστερώντας την προέλαση των Ιταλών στο μέτωπο, φάνηκε γρήγορα πως θα μπορούσε να αποτελέσει πρόβλημα στην προσπάθεια ανεφοδιασμού των ελληνικών δυνάμεων. Οι δρόμοι λιγοστοί και περισσότερο ήταν μονοπάτια παρά δρόμοι. Εδώ ήταν τεράστια η βοήθεια των μουλαριών που έφεραν εις πέρας πολλές δύσκολες αποστολές. Δεν ήταν μόνο η μεταφορά των υλικών προς το μέτωπο, αλλά και η μεταφορά των αιχμαλώτων προς τα μετόπισθεν μέχρι να παραληφθούν από τους χώρους συγκέντρωσης προς τους χώρους νοσηλείας (νοσοκομεία εκστρατείας ή νοσοκομεία στις πόλεις). Σε συνθήκες ακραίες, με χιόνια, σε κακοτράχαλα μονοπάτια, σε λασπωμένους δρόμους, φορτωμένα με μεγάλα βάρη, σε συνθήκες περιορισμένης τροφής αρκετές φορές, επιτέλεσαν με επιτυχία το έργο τους. Και οι στρατιώτες σε κάποιες περιπτώσεις να μοιράζονται το λιγοστό ψωμί τους με τα μουλάρια. Άνθρωποι και ζώα σε αगाστή συνεργασία που αλληλοϋποστήριζαν την επιβίωσή τους σε πολύ επικίνδυνες συνθήκες. Η εφοδιαστική αλυσίδα είχε να λύσει και άλλα θέματα. Καθώς οι επιχειρήσεις ήταν επιτυχείς για τον Ελληνικό Στρατό, υπήρξε παράδοση Ιταλών στρατιωτών σε πολλές περιπτώσεις. Αυτό σήμαινε αυξημένες ανάγκες σε τρόφιμα, τα οποία ήταν ήδη λιγοστά. Εδώ σύμφωνα με μαρτυρίες, υπήρξε η "ευγενής χορηγία" των Ιταλών, είτε μέσω εναέριου ανεφοδιασμού όπου τα αλεξιπτωτα έπεσαν στην πλευρά των Ελλήνων, είτε μέσω υλικών που άφησαν πίσω οι Ιταλοί στη φάση της υποχώρησής τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις, μακαρόνια, παρμεζάνα, σοκολάτες, γάλα, αλλά και τσιγάρα έκαναν για λίγο πιο ευχάριστη τη ζωή των στρατιωτών στο μέτωπο. Στο υλικό που άφησαν πίσω οι Ιταλοί υπήρξαν και ελαφρά άρματα μάχης που εγκατέλειψαν στην περιοχή του Καλπακίου, αλλά και πυρομαχικά. Η αξιοποίηση των πυρομαχικών αυτών δεν ήταν πάντα εφικτή (διαμέτρημα). Όλα αυτά τα είδη έπρεπε να μεταφερθούν σε περιοχές πιο κεντρικής διαχείρισης. Πάλι το βάρος έπεσε στα μουλάρια... Μια άλλη πολλή σημαντική παράμετρος στις μεταφορές δεν πρέπει να ξεχαστεί επειδή συνέβαλε σημαντικά στην επιτυχή εξέλιξη του αγώνα. Οι γυναίκες της Ηπείρου. Γυναίκες μαθημένες σε δύσκολες συνθήκες που χωρίς να τους το ζητήσει κανένας, ανάλαβαν να βοηθήσουν τη μεταφορά υλικών, όχι μόνο οδηγώντας τα μουλάρια μέσα από μονοπάτια που οι ίδιες ήξεραν, αλλά και φορτωμένες οι ίδιες με εφόδια. Ήξεραν πώς να φορτωθούν τα εφόδια, έχοντας την εμπειρία της μεταφοράς ξύλων που ήταν απαραίτητα για τη θέρμανση των σπιτιών. Τα βάρη μεγαλύτερα, αλλά ανταποκρίθηκαν και κέρδισαν το θαυμασμό όλων. Και δεν ήταν μόνο η μεταφορά των υλικών. Τα βράδια φρόντιζαν να ετοιμάσουν ψωμί και φαγητό για να το μεταφέρουν στους στρατιώτες που μάχονταν. Συμβολή στην επισκευή και τη διάνοιξη δρόμων σε συνεργασία με τους στρατιώτες του Μηχανικού. Πώς να μη μείνουν στην ιστορία, και πώς να μην ανεγερθεί το άγαλμα της Ηπειρώτισσας, με το σταθερό, αγέλαστο πρόσωπο να ανεβαίνει φορτωμένη προς τις βουνοκορφές που βρίσκονταν οι στρατιώτες. Όπως το άγαλμα του στρατιώτη της Πίνδου με το κράνος και τη χλαίνη, να θυμίζει σε όλους το έπος του 1940. Ένα έπος που πέραν του θάρρους και της μαχητικότητας, της θυσίας όσων έπεσαν νεκροί ή τραυματίστηκαν, χρειάστηκε και τις υπηρεσίες υποστήριξης για να μπορέσει να γίνει

πραγματικότητα και να μας κάνει κάθε χρόνο να θυμόμαστε όχι μόνο όσους πολέμησαν (σαφώς και η μεγαλύτερη τιμή ανήκει σε αυτούς), αλλά και σε αυτούς που άνοιξαν δρόμους, επισκεύασαν γεφύρια, μετέφεραν όπλα και εφόδια, μετέφεραν και νοσήλευσαν τραυματίες, αλλά και αυτούς που φρόντιζαν τα ζώα που χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες του αγώνα. Και βέβαια, στις γυναίκες που με αυταπάρνηση βοήθησαν με όποιο τρόπο μπορούσαν.

Να είστε όλοι καλά, και μακάρι να μη χρειαστεί ποτέ ξανά να ζήσει κανείς τέτοιες καταστάσεις.

Σας ευχαριστώ πολύ.